

ЗИМОНОВА Ольга – старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6564-665X>

ШЛЕІНА Людмила – доктор філософії з педагогічних наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6263-8398>

Scopus-Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57217024053>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.15>

Бібліографічний опис статті: Зімонова, О., Шлеїна, Л. (2023). Формування культури усного професійного спілкування у здобувачів вищої освіти на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, № 16(48), 105–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.15>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Анотація. У даній статті автор звертає увагу на питання та проблеми, які пов'язані з формуванням комунікативної культури майбутніх фахівців у період їх навчання в закладах вищої освіти. Навчальна комунікація підвищує рівень комунікативної культури здобувачів вищої освіти, а саме: спілкування з викладачами спеціальних та фахових дисциплін; знайомство з фаховою літературою; участь у наукових конференціях; спілкування з фахівцями під час практики тощо. Але відповідні навички сформуються лише тоді, коли будуть дотримуватися певні умови та системність навчання, що спрямоване на сприйняття й усвідомлення інформації, а ще під час виконання завдань, для яких потрібне вміння творчо застосовувати набуті знання. Майбутній фахівець, як ніхто інший, має досконало знати і дотримуватися усіх мовних норм. Одним із засобів боротьби за чистоту мови та мовлення на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) є навчальний переклад. Чим більше студенти порівнюватимуть різні форми та мовні засоби, тим уважнішими вони стають до норм обох мов. Багато мовознавців, педагогів зверталися до навчального перекладу як однієї з форм покращення мовної грамотності. Навчальний переклад має неабияке значення для оволодіння студентами усіма мовними нормами. Перекладаючи тексти за фахом, наш студент зможе у своїй подальшій професійній діяльності орієнтуватися у професійній термінології. Для того, аби стати висококваліфікованим фахівцем потрібно бути всебічно розвинуеною особистістю. Це не просто володіння певним фахом, а й знання основ історії України, філософії, правознавства та мови. Культура професійного спілкування посідає не останнє місце у підготовці справжнього професіонала. Надання викладачам свободи вибору змісту навчання уможливорює визначення ними найбільш цікавої та необхідної у практичній діяльності інформації з методики й техніки викладання навчальної дисципліни майбутнім фахівцям.

Ключові слова: культура комунікації, навчальний переклад, професіоналізм, термінологія, система, мовні норми, фахівець.

ZIMONOVA Olha – Senior Lecturer at the Department of Social Sciences and Humanities, Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University, 66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6564-665X>

SHLIEINA Liudmyla – PhD hab. (Education), Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, 66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6263-8398>

Scopus-Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57217024053>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.15>

To cite this article: Zimonova, O., Shlieina, L. (2023). Formuvannia kultury usnoho profesiinoho spilkuvannia u zdobuvachiv vyshchoi osvity na zaniattiakh z ukrainskoi movy (za profesiinym spriamuvanniam) [Formation of a culture of oral professional communication among higher education students at ukrainian language classes (for professional guidance)]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 16(48), 105–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.15>

FORMATION OF A CULTURE OF ORAL PROFESSIONAL COMMUNICATION AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS AT UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES (FOR PROFESSIONAL GUIDANCE)

Summary. *In this article, the author draws attention to issues and problems related to the formation of the communicative culture of future specialists during their studies in higher education institutions. Educational communication increases the level of communicative culture of students of higher education, namely: communication with teachers of special and professional disciplines; acquaintance with professional literature; participation in scientific conferences; communication with specialists during practice, etc. But the relevant skills will be formed only when certain conditions and systematic training aimed at the perception and awareness of information are observed, and also during the performance of tasks that require the ability to creatively apply the acquired knowledge. The future specialist, like no one else, must perfectly know and observe all language norms. One of the means of fighting for the purity of language and speech in Ukrainian language classes (for professional orientation) is educational translation. The more students compare different forms and language devices, the more attentive they become to the norms of both languages. Many linguists and teachers have turned to educational translation as one of the forms of improving language literacy. Educational translation is of great importance for students' mastery of all language norms. By translating texts by specialty, our student will be able to orientate himself in professional terminology in his further professional activities. In order to become a highly qualified specialist, you need to be a comprehensively developed personality. This is not just mastery of a certain specialty, but also knowledge of the basics of Ukrainian history, philosophy, jurisprudence and language. The culture of professional communication occupies not the last place in the training of a true professional. Giving teachers the freedom to choose the content of the study makes it possible for them to determine the most interesting and necessary information on the methodology and technique of teaching the educational discipline to future specialists.*

Key words: *culture of communication, educational translation, professionalism, terminology, system, language norms, specialist.*

Вступ. Хто такий фахівець? Новий тлумачний словник української мови дає таке визначення, що фахівець – це той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо. Але це занадто вузьке тлумачення. Бо для того, аби стати висококваліфікованим фахівцем потрібно бути всебічно розвиненою особистістю. Це не просто володіння певним фахом, а й знання основ історії України, філософії, правознавства та мови. Культура професійного спілкування посідає не останнє місце у підготовці справжнього професіонала. Сьогодні перед

зкладами вищої освіти гостро постала проблема, що стосується досягнення результативності навчання та якості фахової мовленнєвої підготовки здобувачів вищої освіти. Мова охоплює усі сфери людського життя. Освіта, наука, мистецтво та побутова культура тісно пов'язані з мовним вихованням.

Аналіз останніх досліджень. Знання мови оцінюється щодо точності, ясності, виразності, стилістичної вправності, майстерності мовця у використанні лексичних і граматичних синонімів, у доборі варіантів висловлювання тощо. Саме українська професійна мова пов'язана із станом нормування кодифікації літературної

мови, відбитим у словниках, граматиках, практичних курсах мови. Майбутній фахівець, як ніхто інший, має досконало знати і дотримуватися усіх мовних норм. Вітчизняні вчені, серед яких В. Борщовецька, А. Дьомін, Н. Костриця, М. Зубков, Г. Берегова звертають увагу саме на професійно – комунікативну діяльність під час підготовки майбутнього фахівця. Тому належна організація навчального процесу та створення сприятливих психолого – педагогічних умов сприятиме формуванню комунікативної культури здобувачів вищої професійної освіти.

Мета статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування умов формування комунікативної культури здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Звичайно, саме українська мова (за професійним спрямуванням) як навчальна дисципліна відіграє у цьому надзвичайно важливу роль.

Завдання навчальної дисципліни Українська мова (за професійним спрямуванням) є:

- вивчення теоретичних засад нормативності української мови та поняття норми як основи сучасної української мови
- володіння нормами літературної мови, вміння користуватися її виражальними засобами в різних умовах наукового спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання
- сприяти підвищенню мовленнєвої культури, сформувавши мовне чуття за допомогою низки вправ і завдань
- вивчення особливостей фонетичних, морфологічних, лексикологічних та фразеологічних явищ в науковому стилі
- вироблення навичок правильного використання різних мовних засобів залежно від сфери й мети наукового спілкування та вибору потрібних засобів через їх зіставлення з наявними варіантами
- повторення та закріплення складних моментів українського правопису, важливих для наукового стилю
- вироблення у студентів навичок усного мовлення як важливого чинника інтелектуального і професійного рівня майбутнього спеціаліста
- виховати естетичне ставлення до мови, почуття особистої відповідальності за власну мовну поведінку і за стан мовленнєвої культури суспільства
- вивчення українського мовного етикету, особливостей його функціонування в офіційних ситуаціях.

Грамотність – це один із показників загального рівня культури сучасної людини. Причин

багато і вони різні. Як свідчить аналіз стану грамотності наших студентів з української мови, у багатьох з них саме у школі не сформовано навички грамотного письма. Мовні огріхи, які почасти зустрічаються під впливом того чи іншого говору, знижують культуру усного і писемного мовлення носіїв місцевих говірок.

Українська літературна мова, маючи визначені орфографічні та орфоепічні правила, граматичні форми і словниковий склад, – важливий засіб спілкування між людьми на всій території нашої держави.

Високий рівень розвитку української літературної мови веде до заміни вузько локальних особливостей говорів відповідниками літературної мови. Кожен наш студент – мешканець якогось регіону, носій певної говірки, він звик до мови своєї місцевості і використовує її у навчанні й подальшому житті. Між літературною мовою і говорами існують складні взаємозв'язки. Літературна мова має постійний вплив на говори української мови в напрямі наближення їх рис літературних норм. У свою чергу вона певною мірою збагачується за рахунок говорів.

Українська мова має три групи говорів: північні, південно-західні, південно-східні.

Північні говори складаються з середньополіського, східнополіського та західнополіського говорів.

До південно-західних належать закарпатські, гуцульські, лемківські, волинські, наддністрянські, подільські, бойківські, буковинські говори.

Південно-східна група – це середньо наддніпрянські, степові і слобожанські говори.

Риси місцевої говірки, носіями якої є наші студенти, часто досить негативно впливають на їх усне й писемне мовлення. Ще у минулому столітті відомий учений О. В. Текучов чітко виділив основні групи помилок, які з'являються під впливом місцевих говорів. Серед них фонетичні (звуки мови), морфологічні (помилки, що спричинені особливостями граматичної будови діалекту) та фонетико-морфологічні (помилки, обумовлені як фонетичними, так і морфологічними відмінностями в слові).

Сьогодні виділяють ще і лексичні та синтаксичні діалектні помилки.

Ми живемо на півдні України, а отже це територія південно-східних говорів. Можна виділити такі найтипівіші помилки:

1. Слова з ненаголошеними голосними.

И замість **Е**:

- у першому переднаголошеному складі (диржав, висна, видмідь, виликий...);
- у другому й третьому переднаголошеному складі (земляний, придавати, нивиликий, атестат, пиримога, присильний...);
- у після наголошених складах (вчитилька, правий бериг, вітир, дивитимиться, спаліні гілки, вирішиння...).

Е замість **И**:

- у першому перед наголошеному складі (прикметник, лесиця, синонім, незенько, преслани, вдалені, сеночок...);
- у другому й третьому переднаголошених складах (предавило, предавити, лревезли...);
- у після наголошених складах (житемето, високеми, зеленеми, наполегливий...).

У замість **О** (нучувати, популярний, зузуля, погудувати...).

2. Позначення приголосних:

- використання на письмі замість твердої приголосної м'якої (сахарю, майструвати, кричать, держать, сушать);
- передача глухої вимови дзвінких приголосних на письмі (розказати, вітпливти, хвізичний, хвашисти);
- відсутність подвоєння (мазю, подорожю, сутю).

3. Морфологічні помилки.

Іменник:

- замість нульового закінчення в родовому відмінку множини іменників першої відміни закінчення **-ів** (сливів, грушів, хатів...);
- залишки колишньої двоїни (дві хаті, три кімнаті, дві дорогі...);
- закінчення **-ом** замість **-ем** в орудному відмінку однини іменників другої відміни (котом, плечом, плащом, дощом...);
- закінчення **-ьою** замість **-ю** в орудному відмінку однини іменників третьої відміни (сільною, областюю, скатертюю, радістюю...);
- закінчення **-ою** замість **-ею** в орудному відмінку однини іменників м'якої та мішаної групи першої відміни (кручою, зимньою, діжою, кашою...).

Прикметник:

- закінчення **-и** замість **-і** в присвійних прикметниках у називному відмінку множини (батькови обіцянки, братови друзі...);
- змішування твердої **і** м'якої групи прикметників (дружний і дружній, білолиций і білолицій, заможний і заможній...);
- закінчення **-ій** замість **-ий** в прикметниках чоловічого роду з твердою основою

(красивій хлопець, гарній відпочинок, народній гнів...).

Дієслово:

- закінчення **-ють** замість **-ять** у дієсловах другої дієвідміни у третій особі множини (бачуть, поють, косють, світють...);
- передача на письмі відсутності чергування приголосних **д, т, з, с з дж, ж, ч, ш** у дієслова першої особи однини (носю, ходю, просю, возю...);
- закінчення **-а** замість **-ає** в дієсловах третьої особи однини теперішнього часу першої дієвідміни (чита, дума, біга...);
- закінчення **-е** замість **-ить** в дієсловах третьої особи однини теперішнього часу другої дієвідміни (ходе, робе, носе, просе, воде...).

Дієприслівник:

- форми на **-а, -я** замість **-ачи, -ячи** (водя, стоя, ходя...).

Прислівник:

- вживання форм прислівників займенникового походження (туда, сюдою, відкиля, завсігди...).

Отже ми бачимо, що робота над викоріненням таких помилок повинна вестися планомерно і систематично. Проте робити це треба обережно і тактовно.

У зв'язку із посиленням уваги до культури усного і писемного мовлення майбутніх фахівців питання теорії і практики української професійної мови в сучасних умовах набуває особливої уваги.

Одним із засобів боротьби за чистоту мови та мовлення на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) є навчальний переклад. Чим більше студенти порівнюватимуть різні форми та мовні засоби, тим уважнішими вони стають до норм обох мов. Багато мовознавців, педагогів зверталися до навчального перекладу як однієї з форм покращення мовної грамотності.

Застосування навчального перекладу тільки тоді принесе користь, коли він провадитиметься систематично і в певній системі. Добір дидактичного матеріалу залежить насамперед від мети, яку ставить перед собою викладач.

Під час вивчення конкретних тем доцільно підбирати відповідний матеріал. Це можуть бути окремі слова, словосполучення, речення і навіть цілі тексти. Мельниченко В. Я. у своїй праці «Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад» зазначає: «Навіть при перекладі окремих

речень неможливо сконцентрувати всю увагу на якомусь одному мовному факті...якщо переклад здійснюється з метою ґрунтовного опрацювання певної конкретної теми, розпо-рошувати увагу студентів на інші мовні явища було б недоцільним» (Мацько, 1996). Пере-орієнтація техногенного суспільства на роз-виток людини, її особистісних і культурних рис, зміна суспільної свідомості у ставленні до освітньої сфери – ці чинники зумовлюють необхідність по новому подивитися на про-блему грамотності

Отже, навчальний переклад має неабияке значення для оволодіння студентами усіма мовними нормами. Перекладаючи тексти за фахом, наш студент зможе у своїй подальшій професійній діяльності орієнтуватися у про-фесійній термінології.

Формуванню комунікативної культури студентів допоможуть і теми, що пов'язані з культурою усного фахового спілкування. На заняттях розглядаються питання щодо кому-нікативних ознак культури мовлення, кому-нікативної професіограми фахівця тощо. Зазна-чається, що культура мовлення передбачає дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання та побудови висловів, точ-ність, ясність. Чистоту, логічну стрункість багатство й доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету (Шевчук, 2010). Культура професійного спіл-кування майбутнього фахівця займає близько третини часу, відведеного на вивчення дис-ципліни. На заняттях звертається увага на питання, пов'язані з умінням користуватися різними виразовими засобами української літературної мови в умовах спілкування від-повідно до мети та змісту комунікації. Май-бутній фахівець має постійно збагачувати свій словниковий запас, зокрема професійною лек-сикою та термінологією. А ось норми наголосу дуже точно розкривають рівень мовної куль-тури. Вимова голосних і приголосних, вимова слів іншомовного походження, милозвучність мовлення – усе це елементи культури спілку-вання, знання та дотримання яких допоможе у подальшому професійному зростанні май-бутніх спеціалістів. Також слід звернути увагу на те, що багатослів'я є прикладом невміння обрати спосіб спілкування, доречний у певній комунікативній ситуації. Ускладнює профе-сійну комунікацію і невиправдана ускладне-ність лексики (надмірне використання тер-мінів). Для професійного спілкування зовсім не бажано використовувати довгі складні

й заплутані речення. Якщо співрозмовник у процесі професійного спілкування прагне створити враження високоосвіченої, твор-чої та фахової людини, він повинен уникати повторення сполучників типу *тому, що; через те, що; внаслідок того, що* та ін.. Звертаємо увагу студентів, що науковці виділяють такі основні аспекти вияву комунікативної куль-тури:

- нормативність (дотримання усіх аконів культури спілкування);
- адекватність (точність, зрозумілість та ясність висловлювання);
- естетичність (використання експре-сивно-стилістичних засобів мови);
- поліфункціональність (забезпечення функціонування мови у різних сферах житте-діяльності).

Важливою складовою діяльності будь-якого фахівця є комунікативна компетенція. Але часу, який виділено на вивчення цієї дис-ципліни абсолютно недостатньо, аби вирі-шити усі проблеми щодо формування кому-нікативної культури здобувача вищої освіти. Бажано, щоб цим питанням займався увесь професорсько-викладацький склад. Зміст навчальних програм, посібників, підручників має враховувати ступені складності та по-етапне формування комунікативної культури студентів.

Л. Вікторова пропонує для удосконалення змісту навчального процесу здійснити таке:

- перерозподілити час навчального мате-ріалу з тенденцією викладу нової професій-ної лексики та термінологічної інформації на початку заняття. Коли сприйняття студентів більш активне;
- раціональне дозування навчального мате-ріалу для опрацювання нових понять та тер-мінів;
- відбір мовного матеріалу з чітким виді-ленням у ньому основних професійно орієн-тованих лексем;
- забезпечення логічної наступності, послі-довності при опануванні новою професійною термінологією (Шевчук, 2010).

Надання викладачам свободи вибору змісту навчання уможливорює визначення ними най-більш цікавої та необхідної у практичній діяльності інформації з методики й техніки викладання навчальних дисциплін майбутнім фахівцям.

Навчальна комунікація підвищує рівень комунікативної культури здобувачів вищої освіти, а саме: спілкування з викладачами

спеціальних та фахових дисциплін; знайомство з фаховою літературою; участь у наукових конференціях; спілкування з фахівцями під час практики тощо. Але відповідні навички сформується лише тоді, коли будуть дотримуватися певні умови та системність навчання, що спрямоване на сприйняття й усвідомлення інформації, а ще під час виконання завдань, для виконання яких потрібне вміння творчо застосовувати набуті знання.

Усне фахове спілкування за різними критеріями поділяється:

- за способом взаємодії між учасниками спілкування (монолог, діалог, полілог);
- за кількістю учасників (індивідуальне та колективне);
- за змістом повідомлення (фахове, наукове, естетичне);
- за каналами комунікації (опосередковане та безпосереднє).

Висновки. Отже з огляду на усе це можемо визначити кілька характеристик, які

репрезентуватимуть професійний портрет фахівця: вміння формувати мету та завдання професійної комунікації; аналізувати предмет спілкування, організувати обговорення; уміло користуватися засобами етикету для досягнення комунікативної мети; керувати спілкуванням, регламентуючи його; застосовувати різноманітні тактики для реалізації обраної стратегії; уміти не тільки організувати, а й проводити співбесіди, консультації, дискусії, перемовини тощо; уміти аналізувати та вирішувати кризові ситуації й конфлікти; мати навички вмотивовувати, аргументувати, заперечувати, оцінювати, відхиляти, спростовувати; володіти навичками вербалізації; володіти технікою спілкування; вдало користуватися термінологією та професіоналізмами.

Це лише невеличка частина професійних комунікативних навичок, без яких не може бути справжнього фахівця. Отже, комунікативна культура є необхідною умовою ефективної діяльності фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкотруб Г. Практична стилістика української мови: навч. посіб. Тернопіль, Підручники і посібники. 2004, С.230
2. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. Київ : Вища школа, 1977 С.205-240
3. Мацько Л. І. Українська мова: формування національної свідомості. Педагогіка і психологія. 1996. №1 С.70
4. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови (теоретичний аспект проблеми). Українська мова і література в школі. 1993 №56. С.19-23
5. Ткаченко О. П. Мовне самоствердження українців на тлі історичного досвіду народів світу : Дивослово, 1994. № 4. С.15-19
6. Шевчук С. В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. Вид. 2-ге виправлений і доповнений Київ : Алерта, 2011 696 с.

REFERENCES

1. Volkotrub H. Praktychna stylistyka ukrainskoi movy: navch. posib. [Practical stylistics of the Ukrainian language]. Ternopil, Pidruchnyky i posibnyky. 2004, 230 [in Ukrainian].
2. Koval A. P. Kultura dilovoho movlennia. [Culture of business speech]. Kyiv : Vyshcha shkola, 1977, 205-240 [in Ukrainian].
3. Matsko L. I. Ukrainska mova: formuvannia natsionalnoi svidomosti. [Ukrainian language: formation of national consciousness]. Pedagogika i psykholohiia. 1996. №1 70 [in Ukrainian].
4. Stelmakhovich M. Etnopedagogichni osnovy metodyky ukrainskoi movy (teoretychnyi aspekt problemy). [Ethno-pedagogical foundations of the methodology of the Ukrainian language, the theoretical aspect of the problem]. Ukrainska mova i literatura v shkoli. 1993 №56. 19-23 [in Ukrainian].
5. Tkachenko O. P. Movne samostverdzhennia ukraintiv na tli istorychnoho dosvidu narodiv svitu [Ethno-pedagogical foundations of the methodology of the Ukrainian language, the theoretical aspect of the problems]. Dyvoslovo, 1994. № 4. 15-19 [in Ukrainian].
6. Shevchuk S. V., & Klymenko I.V. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam. [Ukrainian language for professional direction.]. Pidruchnyk. Vyd. 2-he vypravlenyi i dopovnenyi Kyiv : Alerta, 2011 696 [in Ukrainian].